

GREEN PAPER - CIRCULAIRE REGIO'S

Regio als verdeelstation van circulaire innovaties en vernieuwingen

We zijn al een heel eind op weg met circulair en inclusief bouwen. Projecten laten zien dat er een markt aan het ontstaan is. Dat opdrachtgevers de juiste vraag weten te stellen, dat opdrachtnemers het juiste weten te realiseren. Maar we zijn er nog lang niet. Tal van onderwerpen staan nog open voor discussie of zijn net al wat ervaringen over opgedaan.

Cirkelstad initieert ronde tafel gesprekken met koplopers om juist deze nieuwe thema's te verkennen. Waar gaat de sector heen volgens hen? En als je nu aan de slag wilt gaan... wat zou dan volgens hen jouw eerste stappen kunnen zijn? Kunnen zij je helpen?

Vijf actiepunten waar je morgen mee aan de slag kunt

Ondersteun samenwerking op gebied van innovatie

Innovaties en vernieuwingen vinden vaak op klein schaal plaats. Door op regionaal niveau samenwerking te ondersteunen, kunnen innovaties zich makkelijker verspreiden en worden sneller door overheid, markt en consument geaccepteerd.

'Practice what you preach' en maak inkoop-procedures circulair

De in beleidsplannen en visies vastgelegde circulaire ambities van overheden en bedrijven stranden vaak in lineaire aanbestedingen. Door in gunningsprocedures circulariteit te waarderen en aandacht te hebben voor Total Cost of Ownership (TCO), gaan leveranciers hierin investeren. Wordt er regionaal afgestemd, dan groeit de circulaire markt sneller en dalen de kosten.

Experimenteer met 'no regrets' maatregelen

Soms liggen innovaties al lang voor de hand, maar is de effectiviteit nog niet

helemaal bewezen. Door met 'no regrets' maatregelen te experimenteren, waarbij de innovatie de standaard wordt zodra deze in de praktijk blijkt te werken, krijgen circulaire innovaties sneller een kans. Regio's kunnen hier een aanjaagrol vervullen.

Ga uit van het doel, niet de start

Dertig jaar vooruitplannen is vrijwel onmogelijk. Maak gebruik van 'back casting' om te achterhalen wat er nu nodig is om de circulaire doelstellingen van 2030 en 2050 te halen.

Vertrouw de burger, verander de spelregels

Overheid en politiek moeten geen 'blueprint' willen maken van een circulaire samenleving. Goed geïnformeerde burgers weten zelf heel goed wat ze hiervoor moeten doen. Trek als regionale overheid dus niet alle initiatief naar je toe, maar verander de spelregels en laat burgers zelf voor een circulaire samenleving zorgen.

Circulaire innovaties en vernieuwingen vinden vaak op kleine of lokale schaal plaats. Regio's en regionale samenwerkingen kunnen bijdragen aan het delen en verspreiden van die op kleine schaal opgedane kennis en expertise. Zo worden goede ideeën sneller door markt, overheid en samenleving geaccepteerd. Door de overheid op te stellen nieuwe spelregels leiden vervolgens tot schaalvergroting en uiteindelijk een circulaire samenleving.

Het vertrouwen in de politiek en het openbaar bestuur bevindt zich op een dieptepunt. Dit maakt het moeilijk om beleid voor middellange en lange termijn uit te stippelen. Met name nu klimaat sceptische partijen zich in het centrum van de macht begeven en de 'gele hesjes' beweging het protest aanwakkert. Verkiezingen leiden hierdoor tot politieke verschuivingen die reeds uitgestippeld lange termijnbeleid onzeker kunnen maken. Tegelijkertijd worden burgers, ondanks initiatieven van verschillende overheden en regio's om onnodige regelgeving te elimineren, geconfronteerd met een overheidsbureaucratie die als inflexibel en beperkend wordt ervaren.

De paradox van de huidige situatie is dat burgers de hakken in het zand zetten, maar dat het nu al duidelijk is dat de veranderingen in overheidsbeleid niet snel genoeg gaan om de voor 2050 geformuleerde doelstellingen te halen. Zo zet de gemeente Amsterdam in op de introductie van een 'materialenpaspoort', wat het mogelijk maakt onderdelen van gebouwen opnieuw te gebruiken. Maar zou de stad, als voorbeeld van Nederland, niet veel ambitieuzer moeten zijn om de voor 2050 gestelde doelen te halen? Bijvoorbeeld door alleen nog groene hoogbouw toe te staan en in het centrum lege of halflege vrachtwagens te verbieden, net als auto's waarin slechts één persoon zit. Dergelijke maatregelen vragen ech-

ter het nodige van ons, doen pijn. En dus willen we ze eigenlijk niet.

Circulair gedachtengoed vs. lineaire praktijk

Burger, politiek en openbaar bestuur zijn niet de enige rem op de noodzakelijke circulaire versnelling. In het proces van innoveren en vernieuwen zelf zitten ook vertragende factoren. Zo gebeurt het vrijwel altijd dat het wel lukt om onderdelen van het proces circulair in te richten, maar dat belangrijke onderdelen ervan onveranderd en dus lineair blijven. In het gunstigste geval worden de beoogde doelstellingen deels behaald. In het minst gunstige geval wordt er op gebied van circulariteit geen enkele stap gezet.

In de bouw is ondanks de introductie van bijvoorbeeld innovatieve financieringsmodellen op basis van 'Total Cost of Ownership', de botsing van circulair gedachtengoed en lineaire praktijk een veel voorkomend probleem. Zo maken architecten en stedenbouwkundigen ontwerpen vaak duurzaam en circulair. Echter, in de realisatiefase blijft van deze ideeën niet zelden relatief weinig over. Na een aanbesteding op prijs zijn onbedoeld door de inkoper en aannemer vrijwel alle innovatieve, duurzame en circulaire elementen geschrapt. Het resultaat: een grotendeels traditioneel gerealiseerd vastgoedproject.

De overheid kan effectiever zijn als zij nieuwe spelregels opstelt en gebruik maakt van innovatieve beleidsinstrumenten.

Een circulaire beweging in politiek, bouw- en vastgoedsector en samenleving heeft ruimte nodig. Om die reden moet de overheid niet zelf de kar proberen te trekken door een nieuwe ‘blueprint’ te willen maken en alle initiatieven naar zich toe te trekken. Dit leidt in de praktijk vaak tot een stapeling van tegenstrijdige en moeilijk uitvoerbare maatregelen en ambities. De overheid kan effectiever zijn als zij nieuwe spelregels opstelt en gebruik maakt van innovatieve beleidsinstrumenten.

Met ‘back casting’ naar een circulaire samenleving

Als het niet lukt om met de huidige middelen stad en samenleving circulair te maken, dan dringt de vraag zich op wat er nodig is om de beweging wel te kunnen maken.

Hiervoor zou de methode van ‘back casting’ gebruikt kunnen worden. We kijken dan niet naar wat we moeten doen op basis van de gestelde ambitie, wat vrijwel onmogelijk is als men dertig, veertig of vijftig jaar vooruit probeert te kijken. Nee, bij ‘back casting’ wordt de volgorde omgedraaid. Men kijkt naar het te behalen einddoel en redeneert dan terug naar het huidige startpunt. Op deze manier ontstaan er nieuwe denk- en oplossingsrichtingen.

Een nieuw inzicht zou kunnen zijn dat politiek en overheid niet verantwoordelijk zijn voor het realiseren van een circulaire bebouwde omgeving. Beschikken burgers over de juiste informatie, dan wordt duidelijk dat verduurzamen noodzakelijk is. En komen innovaties en vernieuwingen vanzelf tot stand. Bijkomend voordeel is dat dit ook in een hoger tempo plaats kan vinden. Immers, binnen een individueel initiatief komen burgers sneller en makkelijker tot concretisering dan een overheid die tal van collectieve belangen moet dienen.

Nieuwe spelregels noodzakelijk

De geambieerde circulaire samenleving heeft nieuwe spelregels nodig. Want daarmee wordt het mogelijk om bijvoorbeeld lokale afvalstromen te sluiten met behulp van door burgers op te zetten coöperaties. Of pensioenfondsen te laten investeren in het recyclen van plastic door aan dit afval gebruiksrechten toe te kennen. Dergelijke ontwikkelingen kunnen worden ondersteund als hiervoor passende sturingsinstrumenten worden ingezet. Zo kan op basis van nieuwe spelregels, die afhankelijk van het aan te pakken probleem interneren op lokaal, regionaal of institutioneel niveau, geleidelijk het systeem worden aangepast.

Een ander thema waarbij nieuwe spelregels noodzakelijk zijn, is de verschuiving van het eigendom van grondstoffen en materialen. Het eigendom hiervan zou niet meer bij private on-

dernemingen moeten liggen; in de huidige economie de multinationals die grondstoffen delven en leveren aan de industrie. In plaats daarvan coördineert en organiseert een maatschappelijk orgaan namens de samenleving het gebruiksrecht van grondstoffen.

'No regrets' maatregelen en innovatieve samenwerking

Om de spelregels aan te kunnen passen, is het van belang dat de overheid experimenteer-ruimte toestaat bij de handhaving van bestaande wet- en regelgeving. Dat kan bijvoorbeeld door 'no regrets maatregelen' toe te passen. Bij deze werkwijze is de praktijk leidend bij de introductie van nieuwe wet- en regelgeving en niet de nu nog altijd noodzakelijke wetenschappelijke onderbouwing in combinatie met een praktijktoets. Uitgangspunt is dan: als we kunnen constateren dat een innovatie werkt, dan worden de technische specificaties ervan leidend.

De voor innovatie noodzakelijke samenwerking tussen marktpartijen is een ander thema dat om aanpassing van de spelregels vraagt. Voor innovatie moeten bedrijven hoge kosten maken. Dergelijke kosten kunnen zij vaak niet alleen dragen. Als bedrijven kunnen samenwerken en zo de kosten delen, dan kan een innovatie wel worden ontwikkeld. Echter, de Autoriteit Consument & Markt staat dat niet toe. En dus komt ook de innovatie niet van de grond. De overheid zou de spelregels zo aan kunnen passen dat de toezichthouder op circulariteit gerichte samenwerkingen tijdelijk en onder voorwaarden toestaat.

Braudel's 'courte durée' ...

De vooraanstaande Franse historicus Fernand Braudel beschrijft de geschiedenis in zijn standaard werk 'Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II' op drie niveaus. Gebeurtenissen die op de korte termijn plaatsvinden vallen onder de categorie 'courte durée'. Op dit niveau worden de activiteiten van mensen

beschreven die betrekking hebben op politieke gebeurtenissen, bijvoorbeeld het op 12 december 2015 ondertekende Klimaatakkoord van Parijs.

De ‘temps conjoncturel’ definieert Braudel als de ‘langzaam bewegende tijd’, op dit niveau vinden sociaaleconomische veranderingen plaats. De energietransitie en de gevolgen die deze ontwikkeling heeft voor de inrichting van onze steden is hier een goed voorbeeld van. De wereld urbaniseert; in 2050 woont ruim tweederde van de wereldbevolking in een stad. Om onze samenlevingen duurzaam leefbaar te houden moeten we steden circulair en inclusief inrichten. Dat maakt toepassing noodzakelijk van technologische innovaties zoals 3D-printing, robotisering en digitalisering.

‘Longue durée’ beschrijft als derde niveau het lange proces van geografische en klimatologische veranderingen. Mensen merken die niet of nauwelijks op, maar deze ontwikkelingen lijden weldegelijk tot fundamentele veranderingen. Op dit niveau bevindt zich bijvoorbeeld de wereldwijde temperatuurstijging van de afgelopen eeuw met als resultaat de huidige klimaatcrisis.

... en de rol van de regio

Mensen bedenken innovaties en vernieuwingen op het niveau van ‘courte durée’. Zo werken sinds 2013 overheid en markt in Nederland binnen de Green Deal Circulair Inkopen samen met als doel de aanschaf van bedrijfsmiddelen te verduurzamen. Binnen het initiatief zijn naast het Rijk bijvoorbeeld de gemeenten Amsterdam en Amersfoort, de provincie Utrecht en de bedrijven ABN Amro, Dura Vermeer en RoyalHaskoningDHV actief.

Op het niveau van de ‘courte durée’ vinden ook initiatieven plaats die niet zo zeer op een structurele verandering zijn gericht, maar juist de ambitie hebben om spontaan nieuwe ideeën

op te roepen. Zo is in Friesland een hackathon georganiseerd voor studenten van de TU Delft, wat veel nieuwe ideeën opleverde en zelfs enkele startups. Een ander voorbeeld: De stad Utrecht heeft veel ervaring opgedaan met de introductie van een ‘smart grit’ waarin auto-accu’s functioneren als bufferopslag van energie die wordt opgewerkt door lokaal geïnstalleerde zonnepanelen.

Lokale innovaties zoals hiervoor geschetst, vinden vaak plaats binnen een bedrijf, organisatie of stad en verspreiden zich daardoor niet of heel beperkt. Bijvoorbeeld omdat ze tot stand komen op basis van sterk leiderschap of door pure persoonlijke gedrevenheid. Regio’s kunnen hier een belangrijke rol vervullen. Bijvoorbeeld door een overzicht te maken van dergelijke initiatieven en toepassing van kansrijke innovaties elders, bijvoorbeeld in een nabijgelegen stad of dorp, te faciliteren. Zo kan de noodzakelijke doorontwikkeling, verbetering en schaalvergroting plaatsvinden.

Ideeën en innovaties die ontstaan op het niveau van de ‘courte durée’ kunnen via regio’s doordringen tot het niveau van de ‘temps conjoncturel’, waar de veranderingen en ontwikkelingen plaatsvinden die direct invloed hebben op onze samenleving en de wijze waarop wij de stedelijke omgeving inrichten. Krijgen regio’s hierin de rol van verdeelstation, dan wordt het mogelijk om binnen de ‘temps conjoncturel’ tot paradigmaverschuivingen te komen en als samenleving impact te hebben op de ‘longue durée’. Zo kunnen we een circulaire samenleving tot stand brengen en een gezonde aarde overdragen aan de volgende generatie.

Wil je sparren?

Cirkelstad organiseert tijdens haar werkconferentie op Building Holland rondetafelsessies. Tijdens deze sessies gaan koplopers met elkaar in debat over een vooraf benoemd thema. Hoe zien zij het speelveld en waarmee kun je het verschil maken? Hieronder de koplopers van Building Holland 2019 in alfabetische volgorde. Wil je sparren? Neem dan contact op.

Jolein Baidenmann, grondstoffenregisseur Metropool Regio Amsterdam (MRA)

- Bouwprogramma MRA voor circulaire bouwbegeleiding
- Netwerk om kennis en kunde te delen in die MRA

Tineke Beuker, seniorbeleidsmedewerker circulaire bouwconomie Binnenlandse Zaken

- Overzicht van programma's nationaal
- Belemmering in wet- en regelgeving
- Kennisontwikkeling en -deling

John Nederstigt, PBL, voorm. wethouder Haarlemmermeer (voorzitter)

- Sparren met gemeenten en rijksoverheid over hun te ondernemen actie op weg naar een circulaire samenleving
- Delen van tips & trics om te komen tot een circulaire regio

Erwin van der Pol, adviseur Rijnconsult, bestuursonderzoeker

- Begeleiding van organisaties in transitie

Gerard Roemers, senioradviseur Metabolic

- Inventariseren van materiaalstromen in regio's
- Ondersteuning van regio's bij het regisseren en aanjagen van de energietransitie

Tobias Strating, aanjager bouw Vereniging Circulair Friesland

- Verbinden van gemeenten en bedrijven

Claartje Voorstman, senioradviseur circulaire economie Rijkswaterstaat

- Kennis ontwikkelen en delen
- Belangrijkste thema's omzetten in nationale leidraden

Gert-Jan de Werk, transitie-manager circulair bouwen provincie Zuid-Holland

- Verbinden van publieke en private opdrachtgevers om te innoveren

Ingrid Zeegers, programmadirecteur Vereniging Circulair Friesland

- Verbinden van bedrijven, overheden en kennisinstellingen om te innoveren in de bouwsector en acht andere sectoren

**Wij maken werk van steden
zonder afval, zonder uitval**

085 - 105 11 70
info@cirkelstad.nl
www.cirkelstad.nl

Cirkelstad
GEEN AFVAL GEEN UITVAL